

МЯСТОТО НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ГИМНАЗИИ ПО СЕЛСКО СТОПАНСТВО ЗА РАЗВИТИЕТО НА ЗЕМЕДЕЛИЕТО В БЪЛГАРИЯ

Румен Граховски

*Професионална гимназия по ветеринарна медицина и селско стопанство
„Св. Георги Победоносец“ – Костинброд*

1. История на професионалното обучение в България в областта на земеделието, горското стопанство, дървообработването и хранителните технологии

За начало на земеделското образование в България се счита създаването на земеделско училище в Русе с Указ №374 от 13 декември 1879 г. на княз Александър Батенберг.

През 1897 г. е приет Закон за земеделското учение, в който са регламентирани училищата като нисши, средни и висши.

През 1921 г. по предложение на Александър Стамболийски към Софийския университет се откриват Ветеринарномедицински и Агроикономически факултет. А през 1925 г. е приет нов Закон за земеделското образование.

За периода 1883 до 1920 г. в България са разкрити 96 земеделски училища, като 38 са средни земеделски училища. Такива са училищата в Русе, Садово и Плевен.

За периода 1920 до 1943 г. общият брой на земеделските училища е 1465. През този период земеделските училища се развиват като допълнителни, практически, средни и зимни. Най-голям брой са допълнителните земеделски училища – 1176, като се разкриват към прогимназиите в селата и градовете и са с двегодишен безплатен курс на обучение. Практическите земеделски училища през този период са 178, средните – 57, а зимните – 54.

През периода 1948 до 1958 г. се разкриват училища, специализирани в направление ветеринарна медицина, млекопреработка, механизация на селското стопанство и др.

През 2011 г. професионалните училища, които са второстепенни разпоредители с бюджетни кредити към министъра на земеделието и храните, са 72. Те обхващат общо 15 663 ученици в дневна форма.

Към момента професионалните гимназии в отрасъла са 76, а учениците в тях са 21 130, от тях 14 645 в дневна форма на обучение и 6485 в други форми на обучение.

Тоест наблюдава се тенденция към намаляване броя на учениците в сектора.

2. Състояние на професионалното образование

Училището е функция на обществото. Образованието на населението определя облика на всяка страна и играе важна икономическа и социална роля за настоящето и бъдещето. След 1989 г. под въздействието на политическите променени и икономическите фактори се извърши реструктуриране на цялата образователна система в България с основна цел подобряване качеството на образованието, отговарящо на европейските изисквания.

Промените в нормативната база и организацията на образованието са съпътствани от редица негативни тенденции, които влошават общото ѝ състояние. Проблемите са породени основно от липсата на единна национална стратегия за развитие на образователната система, отчитаща променената обществена реалност. Качеството на образованието се понижава, което се дължи в значителна степен на бавните темпове на неговото реструктуриране в съответствие с демографски, икономически и социални взаимоотношения в обществото. Влошава се материалното и социалното положение на преподавателите в средните и висшите училища. Нарушава се връзката между училището, семейството, институциите и обществото. Увеличава се делът на децата, които не постъпват или отпадат от училище.

През последните години професионалните училища в аграрния отрасъл са поставени в среда, която не дава възможност за тяхното развитие и превръщането им в конкурентоспособни образователни структури. От училища, които трябваше да бъдат прехвърлени към общините, за които бяха отделяни оскъдни средства, те трябва да се превърнат във важен фактор за подготовка на млади специалисти за този отрасъл, пред които се поставя нелеката задача – повишаване на конкурентоспособността на селското стопанство и даване на тласък на българската икономика като ключов сектор за нейното развитие.

В селското и горското стопанство нараства нуждата от висококвалифицирани специалисти със специфични и новаторски умения. За тази цел следва да бъде създадена адекватна образователна система в аграрния сектор, в която МЗХ, професионалните училища и бизнесът да действат екипно за изграждане на нова визия на отрасъла – създаване на конкурентоспособни млади хора с формирани ключови компетенции, инициативни и предприемчиви, с добро владение на чужд език и нови технологии. Необходима е промяна на съществуващото законодателство, по-добро финансиране от делегираните бюджети и включване в различни европейски програми, както и засилване на връзката между браншовите организации и образованието.

Анализът на състоянието на земеделското образование в България и на системата от земеделски училища показва необходимост от разработване и въвеждане в действие на стратегия за тяхното развитие и перспектива. Чрез подобен документ ще се постигне високо общообразователно равнище на нацията, водещо до повишаване на благосъстоянието на гражданите, задвижващо икономическия потенциал на страната, което е предпоставка за устойчиво обществено развитие. Създаването на благоприятни условия за професионално образование, насочено към пълноценно реализиране на младите хора, ще спомогне и за подобряване на демографската ситуация, повишавайки качеството на живот. По този начин професионалното образование все повече ще се превръща в икономическа детерминанта с широка обществена значимост, включително и в качеството си на социален феномен.

Министерството на земеделието и храните е изготвило оценка на база анализа на състоянието на професионалното образование в сектора, очертаваща силните и слабите страни, възможностите и заплахите, като основа за формулиране на приоритетите и оперативните цели в тази област.

Силни страни:

- Изградена и функционираща институционална рамка.
- Въвеждане и прилагане на съвременни методи на обучение ИТ.
- Високо качество на професионалното образование и обучение, основаващо се на дългогодишни традиции.
- Наличие на възможности за индивидуално професионално обучение.
- Възможност за разнообразие на задължителноизбираеми предмети и свободноизбираеми предмети.
- Многообразие на извънкласни и извънучилищни форми.
- Създадени условия за интеграция на деца със специални образователни изисквания.
- Създадени условия за интеграция на деца от малцинствата.
- Индивидуален подход и дейности с изяви или изоставащи ученици.
- Създадени възможности за провеждане на учебно-производствена практика в реални условия.
- Висококвалифицирани учителски кадри с дългогодишен педагогически опит.
- Възможност за участие на училищата по национални програми и проекти.
- Налична материално-техническа база – специализирани кабинети и работилници за практическо обучение.
- Изградени училищни настоятелства и НПО.
- Изградено партньорство с браншови организации, но все още недостатъчно.

- Тясно сътрудничество с работодатели.
- Възможност за формиране на собствени приходи от производствени и други дейности, дарения и спонсорство.

Слаби страни:

- Непълнота и несъвършенства на нормативната уредба.
- Амортизирана и морално остаряла материално-техническа база.
- Липса на съвременна учебна и справочна литература.
- Недостиг на средства за повишаване квалификацията на преподавателите и за провеждане на учебни и производствени практики в реална работна среда.
- Недостатъчна методическа подготовка на учителите и преподавателите за работа с ученици.
- Липса на съвременно оборудване за изследване и диагностициране.
- Несъответствие на мрежата на професионалните училища и социално-икономическите реалности и нуждите на пазара.
- Слабо сътрудничество с бизнеса и браншовите организации.
- Липса на системни усилия за повишаване атрактивността на професионалното образование и обучение.
- Липса на надеждна система за проучване нуждите на пазара на труда.
- Застаряващ състав на учителите по специалните предмети.
- Липсват професионално-информационни центрове към МЗХ по региони и осъществяване на професионално ориентиране на завършващите VII и VIII клас ученици; връзка с фермерски семейства и работа по насърчаване приемствеността в професията.
- Недостатъчна гъвкавост, мобилност и адаптивност на професионалното образование и обучение към многообразието от социално-икономически условия в съответните региони.
- Намаляване броя на децата в малките общини.
- Демотивираност на учителите от ниските трудови възнаграждения.

Възможности за неутрализиране на слабите страни:

- Актуализиране на държавните общообразователни изисквания, стандарти, учебните планове и програми в полза на часовете по теория на професионалната подготовка и учебна практика, националните изпитни програми, заличаване, трансформиране и създаване на нови специалности в списъка на професиите и включване в списъка на защитените професии.
- Преразглеждане и актуализиране на единните разходни стандарти за професиите и специалностите от управлението.
- Създаване на вътрешноведомствен фонд за стимулиране на образованието в земеделските училища.
- Стимулиране на изявените ученици и на ученици със социално-финансови проблеми чрез предоставяне на стипендии.

- Сътрудничество с държавни, регионални и общински институции, имащи отношение към здравето, обучението и възпитанието на учениците.

- Поддържане на постоянен контакт и търсене на съдействие от родителите и настойниците за решаване на възникнали проблеми в образователно-възпитателния процес.

- Периодично осъвременяване на научната подготовка на учителите.

- Обмен на добри практики между учителите в професионалните гимназии чрез организиране на национални и международни форуми, конференции, семинари, конкурси.

- Въвеждане и регулация на единна кредитна система в обучението с цел осигуряване на плавен преход от средно към висше образование по съответните специалности.

- Превръщане на професионалните училища в привлекателно място за учене чрез осигуряване на общежитие, транспорт, столово хранене, стипендии, стажове и договори за работа (осигурени от фирми) след завършване на обучението.

- Стимулиране и популяризиране на собственото производство на професионалните училища.

- Въвеждане на дуално обучение (обучение чрез работа като форма на партньорство между професионалните гимназии и работодателите) и валидиране на компетенции, придобити по неформален път.

- Усъвършенстване и разширяване на достъпа до дистанционна форма на обучение.

- Създаване на възможности и условия за иновативни разработки, предлагащи решения на стратегически важни проблеми.

Заплахи за развитието на професионалното образование в земеделските училища:

- Прогресивен демографски срив.

- Намаляване на броя на децата в малките общини.

- Отлив на квалифицирани специалисти от страната поради недостатъчно възможности за заетост в областта на професионалните им способности.

- Застаряващ състав на учителите по специалните предмети.

- Несъответствие между приема за обучение по професии и реалните потребности на пазара на труда в съответната община.

- Липса на допълнителни стимули за получаващите свидетелство за професионална квалификация в професионална гимназия, а не в лицензирани центрове за професионално образование и обучение.

- Малки възможности за професионална реализация на младите хора.

- Намаляване броя на кандидатстващите в професионалните училища ученици с добри и средни възможности.

Стратегия и предпоставки за развитие

Идеята и предпоставките за възникването и развитието на образованието в сферата на земеделието, като най-старото в България, не са откъснати от тези в другите европейски страни. Членството на България в ЕС, новата структура и разнообразните форми на селскостопанското производство предполагат нов начин да се видят целите и да се потърсят средствата за решаването на кадровия проблем. За решаването на тези проблеми трябва да се опрем на традициите. Земеделските училища са образователни институции към МЗХ, подготвящи необходимите кадри за пазара на труда. И в тази връзка Министерството, като първостепенен разпоредител, винаги е имало ясната представа и е провеждало политика за адаптиране и модернизиране на системата за подготовка на кадри за отрасъла.

Образователните институции от сектор земеделие, като традиционна и доказала се структура, изпълняват функции по предоставяне на публични (образователни и обучителни) услуги, в т.ч. и функции по секторната политика на МЗХ. Подобряването на механизма на сътрудничество и споделянето на отговорности за оптимизиране и модернизиране на системата от професионални училища (гимназии) между държавата и бизнеса ще осигурят условия за качествена професионална подготовка в съответствие с новите изисквания на националната и регионалната икономика.

Използване на силните страни, така че да не се пропускат наличните възможности

– За поддържане и повишаване качеството на учебно-възпитателния процес е необходима перманентна професионална квалификация и кариерно развитие на педагогическите специалисти, и модернизиране на материално-техническата база и участие на директорите в разработването и реализацията на проекти с реалния бизнес по европейски програми за конкурентоспособност.

– Стимулиране и разширяване участието на ученици в международни и национални конкурси и състезания.

– Стимулиране на работата по национални и международни програми и проекти.

– Тенденция за изнасяне на учебна и производствена практика в реални условия и задълбочаване на партньорството с работодатели и браншови организации.

Възможности – неутрализиране на слабите страни

– Промяна и актуализация на нормативната уредба.

– Съдействие от държавните, регионалните и общинските институции за регулиране на план-приема в съответствие с приоритетните икономически направления.

- Използване на актуализацията на единните разходни стандарти за професиите и специалностите и на вътрешноведомствен фонд за стимулиране и мотивиране на младите учители и за подобряване на социалния статус на учениците.

- Създаване и използване на национални програми за участие на училищата с цел подобряване и обогатяване на ученически обществения, столове и места за отход и спорт и осигуряване на надежден ведомствен транспорт за провеждане на изведени практики.

Използване на силните страни за намаляване на заплахите

- Осъществяване на силна и съдържателна рекламна кампания, създаване на добър психоклимат в училище, подпомагане и стимулиране на социално слабите ученици и разширяване на извънкласните и извънучилищните дейности.

- Силно партньорство с работодателите с цел осигуряване на работни места и стипендии за учениците.

- Привличане и мотивиране на млади учители чрез създаване на условия за повишаване на квалификацията, участие в национални и международни програми и проекти и като ръководители на ученически отбори, участващи в международни и национални състезания.

- Използване на собствените приходи за реновиране на неизползвания сграден фонд за отдаване под наем.

Премахване на слабите страни за намаляване на заплахите

- Адекватна нормативна уредба – разработване и приемане на закон за професионалното образование в земеделските училища.

- Регулиране на план-приема в полза на професионалните гимназии – приоритетизиране по райони.

- Неутрализиране на демотивацията на учителите поради ниски трудови доходи, водеща към застаряване на учителския състав.

Перспективите за развитието на средното професионално образование са насочени към задоволяването на обществените потребности и са свързани с:

- подготовката на квалифицирани в областта на селското стопанство, мобилни и адаптивни към съвременните реалности ученици в съответствие с изискванията и динамиката на пазара на труда;

- приложение на съвременни методи на обучение и контрол на качеството на знанията с акцент върху изграждането на необходимия обем от професионални знания, умения и компетенции, необходими за ефективното изпълнение на професионалните роли и функции;

- приобщаване на учениците към учебния процес чрез нововъведения и практически занимания;

– създаване на условия за повишаване на степента на образование, квалификация и преквалификация на кадрите по пътя на продължаващото обучение и обучението през целия живот.

Стратегически цели за развитието на аграрното професионално образование

1. Качествено професионално образование в аграрния отрасъл, като фактор за подготовка на конкурентоспособна и адаптивна работна сила.

2. Превръщане на средните професионални училища в системата на аграрния отрасъл в притегателни центрове за обучение на младите хора.

Ключови предпоставки за високо качество на професионално образование и обучение са:

- квалификация на учителите;
- осъвременени учебни планове и учебни програми;
- съвременна материално-техническа база (оборудване и обзавеждане на модернизирани кабинети, лаборатории, клиники и индивидуални работни места за усвояване на практически умения).

Предложения относно промяна на нормативната уредба

1. Актуализация на списъка на професиите и специалностите, изучавани в аграрния, горския и хранителния сектор. Проучване и анализиране потребностите на пазара на труда и изготвяне на списък със защитени за сектора професии. Този проблем следва да се реши с активното участие на заинтересованите институции в областта на отрасловото образование от страна на МОН, МЗХ и др.

Отваряне на нормативната уредба за реализирането на държавния план прием

Промяна на Наредба № 7 от 29.12.2000 г. за броя на учениците в паралелките и групите предполага минимален брой ученици за съществуването на паралелките. При намаляване броя на учениците се налага сливане на професии и специалности в една паралелка, което затруднява учебния процес, разрешаване на възможност за съществуването на паралелки с по-малък брой ученици в нашите училища.

2. Материално-техническа база.

Качествено и отговарящо на съвременните технологии образование и обучение се прави със съвременни техники и оборудване. За съжаление, голяма част от земеделската техника, която се използва за обучение, е произведена в края на миналия век, т.е. тя е произведена или въведена в експлоатация в периода от 1970 до 1980 година. Учебните кабинети, работилници и лаборатории разполагат с учебно-технически средства от същото време, ако има

осъвременени, то те са малко и недостатъчни за провеждане на обучението по професионална подготовка.

Необходимо е обновяване на машинно-тракторните паркове. Земеделските производители разполагат със съвременна техника и много от тях вече използват и най-нови технологии на производства, но за обучение в реална работна среда отново инициативата е в ръцете на училищните ръководства.

В тази посока МЗХ и МОН би могло да подпомогнат процеса чрез:

- стимулиране на работодателите в сектора за взаимно сътрудничество;
- пропорционално разпределяне на средствата от националните програми за развитие на средното образование на брой ученици в училища, финансирани от министерства.

Земеделските училищата към МЗХ имат над 100-годишна история, което налага обновяване на спортните площадки, ел. инсталациите, мълниезащитата, компютърните кабинети, учебни кабинети с интерактивни дъски за достигане до съвременни методи и качествено образование, модерен машинно-тракторен парк за обработката на земята и съвременна техника за отглеждане на животни, както и възстановяване на учебните ферми.

THE ROLE OF VOCATIONAL SCHOOLS OF AGRICULTURE IN DEVELOPING THE AGRICULTURE IN BULGARIA

✉ **MD Rumen Grahovski**

Principal

Vocational School of Veterinary Medicine and Agriculture

Kostenetz, Bulgaria

E-mail: tssvmgrahovski@abv.bg